

**KISA ÖYKÜ VE
DİLBİLİMSEL ELEŞTİRİ**

YAYIN NO: 1153

KISA ÖYKÜ VE DİLBİLİMSEL ELEŞTİRİ
Aysu Erden

© Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 50417

1. Basım: Gündoğan Yayınları, 1998
  2. Basım: Gendaş Kültür, 2002
  3. Basım: Bizim Büro Yayınevi, 2010
- Bilge Kültür Sanat'ta 1. Basım: Ocak 2024

ISBN: 978-625-8274-53-0

Editör: *Sibel Kandilli*

Kapak: *Deniz Şensöz*

Sayfa Düzeni: *Nurel Naycı*

Baskı-Cilt: *Çevik Matbaacılık*

Davutpaşa Cad. Besler İş Merkezi No: 20/18-19 Topkapı / İstanbul

Tel: (0212) 501 30 19

Kapak Baskı: *Şekil Ofset*

BİLGE KÜLTÜR SANAT

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 1 Kat: 1 34110 Cağaloğlu / İstanbul

Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx)

bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

KISA ÖYKÜ VE DİLBİLİMSEL ELEŞTİRİ

AYSU ERDEN

Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 4. baskı

Prof. Dr. Aysu Erden

Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun olduktan sonra yine aynı üniversitenin İngiliz Dil Bilimi Bölümünde asistan olarak göreve başlamış, yüksek lisansını İngiliz Dili ve Edebiyatı alanında, doktora, doçentlik ve profesörlüğünü İngiliz Dilbilimi alanında yapmıştır.

2001-2003 yılları arasında Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dilbilimi Bölümü Başkanlığını yapan Aysu Erden, 2005-2015 tarihleri arasında Çankaya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanlığını, 2011-2013 yılları arasında Çankaya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dekan Vekilliğini, 2015-2017 tarihleri arasında Haliç Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü Başkanlığını üstlenmiştir. Aysu Erden'in dilbilim, çeviribilim, biçembilim, yazınsal eleştiri, sözdizimi ve kısa öykü konularında çalışmaları ile çeşitli dergilerde yayımlanmış olan öykü ve şiir çevirileri vardır. Ayrıca Eskişehir Sanat Ödülleri kapsamında kendisine 2021 Öykü Ödülü verilmiştir.

Maltepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi olan Aysu Erden'in kitaplarından bazıları şöyledir:

Kısa Öykü ve Dilbilimsel Eleştiri (1998, 2000, 2010, 2023), *Balkan Writers in Action: a Cultural Interpretation of the Balkan Short Stories, Poems* (2006), *Çağdaş Türk Öykü ve Romanında Yaratıcılık* (2009), *Yazınsal Yaratıcılıkta Temel İlke ve Kurallar* (2009), *Yazarın Çağına Tanıklığı* (2010), *Türk Edebiyatında Kadın Yazarlar* (2011), *Türk Edebiyatında Kara Anlatı* (2012), *Dünya Edebiyatında Kara Anlatı* (2012).

Çocuklara ve gençlere yönelik olarak gerçekleştirilen öykü yarışmaları ile yetişkinlere yönelik olan "Ankara Üniversitesi Roman, Öykü ve Şiir Ödülleri" gibi öykü ve roman yarışmalarının jüri üyelerini yapmış olan Aysu Erden, ayrıca, Maltepe Üniversitesi Çocuk Üniversitesinde 8-12 yaş grubundaki çocuklara "Mitoloji" ve "Yaratıcı Yazarlık" dersleri vermiştir.

Mimar Yunus Aran'ın anısına...

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	13
-------------	----

BİRİNCİ BÖLÜM

KISA ÖYKÜ NEDİR - KISA TARİHÇESİ - KISALIK KAVRAMI

1.1. Kısa Öykünün Geçmişi Üzerine	24
1.2. Kısa Öyküye Genel Bir Bakış ve Öykü-Roman Karşılığı	30
1.3. Kısa Öykü Türleri ve Kısa Öykünün Yapısal Özellikleri - Kısalık Kavramı	33
1.4. Kısa Öykü ve Biçembilim	36
1.5. Kısa Öyküde Bilgisel Yapıdan Sözdizimsel-Biçimbirimsel Yapıya, Konudan Özneye Geçiş Olgusu ve Adların Kavram Alanı	39
1.5.1. Öykülerde Odaklama Olgusu ve Konu-Özne İlişkisi	40
1.5.2. Dil Kullanımının Kavramsal İçeriği ve Paylaşılan Söylem Alanı	43
1.5.3. Öykülerde Söylem Sürekliliği	45
1.5.3.1. Olayların Sürekliliği	45
1.5.3.2. Konu-Katılımcı Sürekliliği	46
1.5.3.3. Öykünün Süreklilik Belirtecileri: Konu ve Özne	47

İKİNCİ BÖLÜM

KISA ÖYKÜNÜN METİN ÇALIŞMALARINI ÇERÇEVESİNDE DİZGESEL ANALİZİ: YÖNTEMLER-UYGULAMALAR

2.1. Metinsellik Kavramı - Yüzey Yapı Bütünlüğünü Sağlayan Dilbilgisi İlişkileri	59
2.1.1. Öykü Metninin İçindeki İlişkiler ve Durum Bağlamı	60
2.1.2. Öykünün İletişimsel Görevi	61
2.1.3. Öykü Metninde Bağdaşıklığı Sağlayan Dil Öğeleri	63
2.2. Kısa Öyküde Metinsellik - Yazar ve Kısa Öykü Metnini Oluşturma Olgusu	63
2.2.1. Yazarın Öykü Metnini Oluşturma Yöntemleri	64
2.2.2. Öykü Metinlerinde Bilgi Akışı	66
2.3. Kısa Öykü Dilinde Göstergeler ve Anlam - Yazınsal Anlam	68
2.3.1. Öyküde Anlamlar	70
2.3.2. Yazınsal Anlam	73
2.4. Kısa Öyküde Sezdiriler-Sezdirimler ve Çoğulcu Metin Yaklaşımı	73
2.4.1. Öykünün Başlangıç Noktası	74
2.4.2. Yorum ve Çoğulcu Metin Kavramları	74
2.5. Kısa Öykü, İşlevsel Dilbilgisi ve Söylem Çözümlemesi (Bir Yöntem - Bir Öykü - Sait Faik: "Söylendim Durdum")	75
2.5.1. Öykü Metni ve İşlevsel Dilbilgisi	76
2.5.2. Öykü Metinleri ve Metin Merkezli Dilbilimsel Eleştiri	77

2.5.3. Sait Faik "Söylendim Durdum": Genel Bakış	78
2.5.4. Okurun Yaptığı Genel Eleştiriye Bakış	78
2.5.5. Öykünün Eleştirel Yorumu	82
2.6. Yazınsal Metinlerde Yazar-Okuyucu İkilisi Arasında Sözel İletişim - Okurun Kısa Öyküdeki Yazınsal Biçemi ve Şiirsel Etkiyi Çözmesi - Okurun Tavrının Belirlenmesi	87
2.6.1. Öykü Metni ve Yazarın Varsayımları	87
2.6.2. Okur ve Öyküde Sezdiriler, Sezdirimler Meselesi	88
2.7. Kısa Öykü ve Eleştirel Çözümleme (Eleştirel Söylem Biçembilimi)	89
2.7.1. Öykü Metinlerine Yaklaşımlar	89
2.7.2. Yazarın Dünya Görüşü ve Öyküsünün Bütüncül Düzeni	91
2.8. Kısa Öykü ve Çözümleyici Yazın Eleştirisi: İki Yazar - İki Öykü (Refik Halid Karay'dan Trajik Bir Memleket Öyküsü - Bir Izdırap Tahlili: "Ayşe'nin Yazgısı" ve Ömer Seyfettin'den "Yüksek Ökçeler")	92
2.8.1. Refik Halid Karay'ın Memleket Hikâyeleri	95
2.8.2. Refik Halid Karay: "Ayşe'nin Yazgısı"	96
2.8.2.1. İçerik	96
2.8.2.2. İçerik, Yapısal Birimler ve Bileşimleri	97
2.8.2.2.1. Karakterler	97
2.8.2.2.2. Karakterleri Niteleyen Özellikler	97
2.8.2.2.3. Karakterlerin Gerçekleştirdiği Eylemler	98
2.8.2.3. Öyküde Özellikle Kullanılan Dil Birimleri ve Bunların İşleyişleri (Zaman-Nedensellik-Mekân İlişkileri)	100
2.8.3. Ömer Seyfettin: "Yüksek Ökçeler"	103
2.8.3.1. İçerik	104
2.8.4. Çözümleyici Yazın Eleştirisi ve Öyküde Eşbiçim Kümeleri	105
2.8.4.1. Karakterler	105
2.8.4.2. Karakterleri Niteleyen Sözcük, Sözcük Öbekleri (Sıfatlar)	105
2.8.4.3. Karakterlerin Gerçekleştirdiği Eylemler	105
2.9. Kısa Öykü ve Çözümleyici Yazın Eleştirisi (Bir Yöntem - Bir Öykü - Yaşar Kemal: "Süpürge")	108
2.9.1. Öykünün Üç Görünüşü	108
2.9.2. Mantık İlişkileri ve Nedensellik	109
2.9.2.1. Karakterler	111
2.9.2.2. Karakterleri Niteleyen Sözcük ve Sözcük Öbekleri (Sıfatlar)	111
2.9.2.3. Karakterlerin Gerçekleştirdiği İşler-Hareketler	112
2.9.3. İkili Karşıtlıklar	115
2.10. Kısa Öykü ve Yapıbozuculuk (Bir Uygulama - Yaşar Kemal: "Süpürge")	116
2.11. Kısa Öykü ve Dilbilimsel Yaklaşım (Bir Yöntem - Bir Öykü - Özcan Karabulut: "Hayatımızın Yumuşak Günleri")	119
2.11.1. Okur-Merkezli ve Çoğulcu Yazınsal Metinlerin Değerlendirilme ve Yorumlanma Aşamaları	120
2.11.2. Söylemin Anlambilimsel Stratejileri	122
2.11.3. Özcan Karabulut: "Hayatımızın Yumuşak Günleri"	123
2.11.3.1. Sözcük ve Sözcük Öbeği Düzeyinde Biçem	123
2.11.3.2. Örüntüler Açısından Biçem	127
2.11.3.3. Öyküde Biçembilimsel Özellikler	133

2.12. Türk Kısa Öyküsünde Bir Gülmece Ustası (Memduh Şevket Esendal'ın Biçimine Dilbilimsel Bir Yaklaşım - Bir Öykü ve Çözümleme: "Feminist")	134
2.12.1. Memduh Şevket Esendal Öyküleri	135
2.12.2. Sözeylem Kuramı	136
2.12.3. Dört Aşamalı Betimleme Yöntemi ve "Feminist"	137
2.12.3.1. Öykü İçindeki Karşılıklı Konuşmaların Dizgesel Yapısı, Öykü İçindeki Diyalogların Kendine Özgü Yapısı ve Geçirdiği Aşamalar	139
2.12.3.2. Öykü İçindeki Karşılıklı Konuşmalarda İş Birliği İlkesine Uyan Bölümler ve Geçirdiği Aşamalar	141
2.12.3.3. Öykü İçindeki Karşılıklı Konuşmalarda İş Birliği İlkesine Uymayan Bölümlerin Saptanıp Betimlenmesi	142
2.12.3.4. Öykü İçindeki Karşılıklı Konuşmalarda Gülmece ve Eleştiri Özelliği Taşıyan Bölümleri Oluşturan Düzşöz ve Edimsözlerin Saptanıp Betimlenmesi	144
2.13. Kısa Öyküde Kadın ve Erkek Yazarların Kadına Bakışı ve Biçemlerine Dilbilimsel Yaklaşım	146
2.13.1. Yazınsal Metinlerde "Kadın" Konusu	147
2.13.2. Öyküde Kadın ve Erkek Yazarların "Kadın" Konusuna Bakış Açısı	149
2.13.3. Öyküde Süreçler	151
2.13.4. Evlilikte "Kadın" Konusuna Değinen Öyküler	152
2.13.5. Toplumda "Kadın" Konusuna Değinen Öyküler	155
2.14. Orhan Kemal'den Üç Öykü - Üç Kadın - Üç Yaşam: Sorunlarına ve Çözümlerine Dilbilimsel Yaklaşım	165
2.15. Kısa Öyküde Yazınsal İletişim, Deneysellik, Yaratıcılık ve Dil Kullanımı (İki Öykü - Orhan Kemal: "Ürök Ninile" ve Haldun Taner: "Artırma")	176
2.15.1. Orhan Kemal'den Bir İletişimsizlik Öyküsü: "Ürök Ninile"	177
2.15.1.1. Kurgu	179
2.15.1.2. Öyküde Yazınsal Anlam	179
2.15.1.3. Öykünün Derin Yapısında Bulunan ve Birbirini Tamamlayan Üç Dizge	185
2.15.1.4. Bilgisellik ve Kurguda Anahtar Sözcüklerin Kullanımı	185
2.15.1.5. Toplumsal ve Etkisel Anlamların Yazınsal Anlamı Biçimlendirmesi	186
2.15.1.6. Yüzeysel Yapıda Özgün ve Yaratıcı Dil Kullanımı	187
2.15.2. Haldun Taner Öyküsünde Yazınsal Anlamın Ortaya Çıkışı, Yazınsal İletişim, Deneysellik, Yaratıcılık: "Artırma"	187
2.15.2.1. Haldun Taner ve Öykücülüğü Üzerine	188
2.15.2.2. Haldun Taner Öykülerinde Genel Konular	190
2.15.2.3. Haldun Taner Öykülerinde Yazınsal İletişim, Deneysellik ve Yaratıcılığı Sağlayan Öğeler: Bilgisellik ve Yazınsal Anlam	190
2.15.2.4. Haldun Taner Öyküsünde Yazınsal Anlamın Ortaya Çıkışı: Yazınsal İletişim-Deneysellik-Yaratıcılık	191
2.16. Kısa Öyküde Sözdiziminden Söylem Düzlemine Geçiş Olgusu	196

2.17. Kısa Öyküde Bütüncül Düzeni Oluşturan Olgulara ve Düşünsel Akımlara Dilbilimsel Yaklaşım: Yöntem ve Uygulama	208
2.17.1. Öykü ve Bütüncül Düzen Kuramı ve İnci Aral'dan Toplumda "Kadın" Konusunu İşleyen Bir Öykü: "Ağda Zamamı"	210
2.17.2. Öyküde Belirli Bir İdeolojiyle İlgili Bilgi ve Yaklaşımlar: Öyküde "Kadın" Konusu ve Kadın Yazarların "Kadın" Konusuna Bakış Açısı	211
2.17.3. Öykü Dili ve İdeoloji	212
2.17.3.1. Öyküde Konuşanları ve Onların İdeolojik Bakış Açılarını Yansıtan Dil Kullanımları	215
2.17.3.2. Öyküde Henüz Gerçekleşmemiş ya da Hiçbir Zaman Gerçekleşmeyecek Olan Olayları Yansıtan Anlatı Birimleri ve Bunları Belirten Dil Kullanımları	223
2.17.3.3. Öyküde Kişilerin Bilişsel Dünyalarını Yansıtan Önermeleri Aktaran Dil Kullanımları	227
2.17.3.4. Öyküdeki Bilişsel Dünyalar Arasında Var Olan Karmaşık İlişkileri Yansıtan Dil Kullanımları	228
2.17.3.5. Öyküdeki Farklı Bilişsel Dünyaların Okuyucunun Varsayımlarıyla Karşılaştırılması	229
2.18. Kısa Öykü Eleştirisinde Farklı Bir Soluk: Yazınsal Dilbilim ve Bir Öykü (Buket Uzuner: "Güneş Yiyen Çingene").	231
2.19. Yazınsal Metin ve Bağlam	242
2.20. Kısa Öyküde Bağlamın Okuyucunun Çıkarımlarındaki Görevi - Bağlamsal Etki (Örnekler)	244
2.21. Kısa Öyküde Zihinsel Örnekleme Kuramı - Okur Gözüyle Metinsellik - Zihinde Simgeleme, Örnekleme, Metni Anlama Olgusu	247
2.22. Edebiyat Eleştirisi Üzerine	253
2.22.1. Edebiyat Eleştirisi ve İdeoloji	253
2.22.2. Çağdaş Yazınsal Eleştirisi Yöntemleri Üzerine	255

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M

90'LI VE 2000'li YILLARDA ÖYKÜCÜLÜĞÜMÜZ

3.1. Dilbilimsel Bakış Açısından 90'lı Yıllarda Öykücülüğümüz	267
3.2. Minimalist Öykü ya da Küçük Ölçekli Kurmaca Olarak da Adlandırılabilir Çok Kısa Öyküler	267
3.2.1. Küçük Ölçekli Kurmaca Yazarları	268
3.2.2. Tank Günersel'den Bir Küçürek Öykü: "Bir Evlenmeme"	270
3.3. Şiirsel Düzyazı, Şiirsel Anlatı ya da Şiirsel Kurmaca Olarak da Adlandırılabilir Olan ve Şiirsellik Boyutu Taşıyan Öyküler	272
3.3.1. Kısa Öyküyü Şiirsellik Boyutuna Getiren Özellikler	274
3.3.2. Şiirsel Öykülerin Ortak Özellikleri	292
3.4. Dilin Edebî Düzlemlerine Bir Örnek: Füzûzan'ın "Sokaklarından Gemilerin Geçtiği Kent" Adlı Öyküsünde Sosyal ve Kültürel Kimlikler, Bilgisellik, Toplumsal Belleğe Katkı, Eleştirel Bakış ve Söz Sanatları Üzerine	293
3.4.1. Edebî Metinler, Sosyal Kimlik, Biçem ve Dil Düzlemleri	297

3.4.2. Sosyokültürel Kimlikler - "Sokaklarından Gemilerin Geçtiği Kent"	298
3.4.3. Bilgisellik, Toplumsal Belleğe Katkı, Eleştirel Bakış, Örtük Anlatımlar ve Söz Sanatları	300
3.4.4. İmgeler Aracılığıyla Derin Yapıdaki Dil Düzlemlerine Gizlenen Çoğul Yazınsal Anlamlar	303
3.5. Erkek Yazarlar ve Efsaneleşen Kadın Kahramanlar - Bedenlere Sığamayan Sıra Dışı Ruhlar - Bir Romanın, Eşe Yazılan Mektupların, İçsel Tartışmaların Efsaneleşen Kadın Kahramanları: <i>Aşkın Halleri - Amida, Eğer Sana Gelemezsem</i> ve Diğer Öyküler	306
3.5.1. Kadın Kahramanları Efsaneleşen Öyküler: <i>Aşkın Halleri</i>	312
3.5.2. Efsaneleşen Bir Kadın Kahramanın Ruhunda Kendinizi Okumak: <i>Amida</i>	314
3.6. Karşıt Kadın Kahramanlar ve "Ergenlik Kulübü" ile "Erişkinler Dünyası" Arasında Takılan Ergen Erkekler - Emrah Serbes: <i>Deliduman ve Erken Kaybedenler</i>	317
3.6.1. Karşıt Kadın Kahramanlar ve Analitik, Yaratıcı ve Pratik Zekâya Sahip Ergen Erkekler	319
3.6.2. Yalnız bir "Deliduman"ın İsyanı	321
3.6.3. Karşıt Kadın Kahramanlar Tarafından Baştan Çıkarılmaya Hazır "Erken Kaybeden" Ergen Erkekler	329
3.7. Güçlü ve Karşıt Kadın Kahramanlar Yazarı: Nedim Gürsel	329
3.7.1. Karşıt Kadın Kahramanlarının Şiirselliği	329
3.7.2. Kadın Kahramanlar ve Mekânlar	330
3.7.3. Sürekli Kimlik Değiştiren Karşıt Kadın Kahramanlar Gereksinimi: Bağlanma Korkusu"ndan Muzdarip "Çok Kadınlı" Erkek Başkışiler	333
3.7.4. Kadın Kahramanlar Muzip Erkek Başkışilerin Sevme Gereksinimi Nedeniyle mi Var Olmaktadır?	335
3.7.5. Çirkinleşen Bir Dünyada Biten Tutkular, Yitirilen İstekler, Sonu Önceden Belirlenen İlişkiler	337
SONUÇ	341
ADLAMALAR	345
KAYNAKÇA (ÖYKÜLER)	351
KAYNAKÇA (GENEL)	354
ÖYKÜLER	363
"Ayşe'nin Yazgısı" Refik Halid Karay	363
"Söylendim Durdum" Sait Faik Abasıyanık	367
"Süptürge" Yaşar Kemal	370
"Açlık" Ömer Faruk Toprak	375
"Ağda Zamani" İnci Aral	386
"Meltem'in Ölüm Duyurusu" Özcan Karabulut	395
"Hayatımızın Yumuşak Günleri" Özcan Karabulut	399
"Marilyn" Orhan Kemal	400
"Yerli Turist" Orhan Kemal	403
"Yaşlı Kadın" Orhan Kemal	407
"Güneş Yiyen Çingene" Buket Uzuner	411

GİRİŞ

Yazınsal anlatı metinlerinin incelenmesi çok eskiye dayanmaktadır ve bu çalışmalar insanbilim, ruhbilim, toplumbilim ve davranışbilim araştırmalarıyla yakından ilgilidir. Ancak anlatı metinlerinin yüzeysel yapılarından yola çıkılarak ele alınıp incelenmesi ve eleştirilmesi 20. yüzyılda gelişen dilbilim çalışmalarından büyük ölçüde etkilenmiştir. Kristeva, Barthes, Todorov ve Derrida gibi yapısalcı ve post-yapısalcı yazın eleştirmenleri dilbilim yöntemlerinden büyük ölçüde etkilenmişlerdir. Son yıllarda söylembilim ve metindilbilgisi yazın eleştirisine yöntem ve yaklaşımlarıyla ayrıca katkıda bulunmuşlardır.

Yapısalcı yazın eleştirisinin temelinde yapısal dilbilim ve onun çeşitli dil kullanımlarını inceleme yöntemleri bulunmaktadır. Yapısalcı dilbilim 20. yüzyılın başlarında dil incelemelerine ilk kez gösterge terimini ve kavramını getiren Fransız dilbilimci Ferdinand de Saussure'ün çalışmalarıyla başlamıştır. Dilin göstergelerden oluşan bir dizge olduğunu savunan Saussure'ün gösterge kavramını Aksan şu şekilde açıklamaktadır:

“...Bizim genel dilde sözcük adını verdiğimiz şeyler değil, doğrudan doğruya insan zihnine özgü ruhsal birer iyelik olan göstergeler vardır. ... Gösterge... iki yönlü, iki yüzü olan bir ögedir; bu iki yönü sürekli olarak birbirini anımsatır, birbirini çağırır... Göstergenin birinci yönünü gösterilen (kavram, signifie) oluşturur... Bütünüyle sessel nitelikteki gösteren (ses imgesi, image acoustique) ise fiziksel anlamdaki ses değil, onun zihnimizdeki imgesidir; sessel izlenimdir. Sessiz okuma sırasında bile zihnimizde canlanır... Göstergenin en önemli özelliklerinden biri de onun çizgiselliğidir.” (Aksan, 1982: 155-157)

Saussure'le başladıktan sonra L. Bloomfield, Z. Harris, C. Fries, F. Nelson, C. Hockett ve H. A. Gleason gibi Amerikalı dilbilimcilerle geliştirilmesi sürdürülen yapısal dilbilim önceden hazırlanan kurallardan değil de farklı dil kullanımlarından yola çıkarak, dili kullananların o dili nasıl konuşup yazdıklarını

betimlemeyi hedeflemektedirler. Yapısalcıların görüşüne göre dil belirli kural ve kalıplara göre işler ve insanlar tarafından birbirleriyle anlaşmak için kullanılır. Dil, insanların kullandığı bir anlaşmalar dizgesidir. Dizge, bilimsel bir bütün, belli bir sonuca varmak ya da bir bütün elde etmek için bir araya gelmiş birbirine bağlı parçalardan oluşan düzenli bir topluluktur. Bu öyle bir topluluktur ki, parçalarının arasında uyumlu bir bağlantı vardır. Düzenli olmayı gerektiren ve iç içe ilişkileri içeren böyle bilimsel bir bütün matematikteki "... parçalarının toplamına eşit..." olan bir bütün değildir. Bilimsel bir bütün, parçalarının toplamından daha büyüktür. Çünkü böyle bir bütün, en küçük biriminden en büyük yapısına doğru sıralanmayı ve kuralları gerektiren bir düzeni kapsar; bu bütün, aynı zamanda düzenlenmiş parçaların arasındaki sıkı ilişkileri de içerir. Dil de yalnızca, sesler, sözcükler ve tümcelerden oluşmuş bir topluluk değil; belirli bir sıraya göre düzenlenmiş olan öğeleri belirli kurallarla, belirli kalıplara göre işleyen ve bilimsel açıdan incelenmesi gereken bir bütündür. (Eldemir, 1980: 130)

Böyle dizgesel bir bütünün içinde anlam kavramı ise dildeki her bir ögenin anlamının onun öteki birimlerle kurduğu ilişkilerle belirlenmesi, "*birlikte kullanıldığı, bağdaştırıldığı öteki öğelerle oluşturduğu örgüyle çerçevelenmesi*" şeklinde açıklanabilir. Bu durumda da dildeki öğelerin ayrı ayrı sözlük anlamlarından ziyade "*bunların ancak yakın ve ilişkili buldukları öteki öğelerle bir arada düşünüldüğünde*" kesinleşen anlamlarının inceleme konusu olması gerektiği konusu gündeme gelmektedir. Bu tür çağdaş dilbilim araştırmalarında, tümcelerin anlamsal yorumları için gerekli bütün bilgilerin tümcelerin derin yapılarında tam olarak belirlendiği ve tümcelerin derin yapılarının anlamsal öğeler içerdiği görüşü hâkimdir. Özellikle yapısalcılar "*anlam konusunda sözcüklerin başka sözcüklerle ilişkilerine*" ve sözcüklerin temel ve yan anlamları ile duygu değerlerinin incelenmesine önem vermişlerdir. (Aksan, 1982: 162-169)

1957'de Noam Chomsky'nin *Syntactic Structures* adlı kitabının yayımlanması dilbilim araştırmalarında bir devrim yarattı ve yapısalcı dilbilim çalışmalarına yepyeni bir boyut kazandı. Bu yeni yaklaşım sonucu dilbilim; felsefe, davranışbilim,

toplumbilim ve mantık gibi diğer bilim dallarının ilgi odağı oldu. Bunun nedeni de “*dil zihninin aynasıdır*” diyen Chomsky’nin dilbilim ile insanın ruhsal durumu arasında ilişki kurmasıydı. Fakat böyle bir ilişkinin varlığı zaten yapısalcı görüşü taşıyan dilbilimciler tarafından da bilinmekte ve kabul edilmekteydi. Ancak Chomsky bu ilişkiye bir yenilik getirmişti. Onun kitabının yayımlanmasından önce, insanın ruhsal durumu ve davranışlarıyla ilgili araştırmalardan elde edilen sonuçlar ve ipuçlarından yola çıkılarak insanın dil kullanımı hakkında araştırmalar yapılır, dille ilgili yargı ve sonuçlara ulaşılmaya çalışılırdı. Chomsky’nin kitabının yayımlanmasından sonra ise bu süreç tam tersine döndü. Bu kez de insanın çeşitli ortamlardaki farklı dil kullanımlarından elde edilen sonuçlar ve ipuçlarından yola çıkılarak insan davranışı ve ruhsal durumu ile ilgili yargı ve değerlendirilmelere ulaşılmaya başlandı. (Smith ve Wilson, 1980: 9)

Genelde, yazınsal biçemin, diğer bir deyişle dilin yazın alanında kullanılış biçimlerini inceleyen bir dilbilim dalı olarak bilinen biçembilimin kökleri ise klasik dönemlerde yazınsal metinlerin nasıl planlanıp oluşturulduğunu inceleyen klasik sözbilime dayanmaktadır. 20. yüzyılda ayrı bir gelişme kaydeden sözbilim, dilbilim yazın alanlarından ayrı, ancak yine de onlarla yakından ilişkili, disiplinlerarası bir bilim dalı olarak gelişti ve kendine özgü yöntemlerini oluşturdu.

Bilindiği üzere dilbilim dilin bilimsel olarak incelenmesini ele alır ve onun da kendine özgü yöntemleri bulunmaktadır. Dilbilimin inceleme konusu olan dil yazınsal ifade biçimlerini oluşturur. Dil, yazarların, duygu, düşünce ve deneyimlerini okuyucuya iletmek amacıyla kullandıkları bir araçtır ve bir ortam oluşturur. Biçembilim ise hem dilbilimsel hem de yazınsal araştırmaların yöntemlerini kullanır, her ikisiyle de yakından ilgilidir, dolayısıyla da dilbilim ve yazın arasında bir köprü oluşturur. 1960’larda ayrı bir dilim dalı olarak kendini kanıtlayan biçembilimde 1970’lere kadar *biçimsellik*, 1980’lere kadar *işlevsellik*, 1980’lerden sonra ise *söylem* önem kazandı. Biçembilimin geçirdiği *biçimsellik-işlevsellik-söylem* aşamaları aslında dilbilimin aynı dönemlerde geçirdiği aşamalara koşuttur. (Carter and Simpson, 1989: 17-18)

Söylem biçembilimi, yazınsal metinleri dilin üç işlevinden yola çıkarak inceler. Bu işlevler dilin *düşünsellik, kişilerarası olma, metinsellik* işlevleridir. Yazınsal bir metnin düşünsel, kişilerarası ve metinsel boyutlarını araştırmak, metin yazarının metin içinde nasıl kendine özgü bir dil kullanımı geliştirdiğini, kısacası metnin biçimini saptamaktır. Söylem biçembilimindeki bu yöntemi önce M. A. K. Halliday (1971, 1985) ileri sürmüş, daha sonra da Haynes (1989a, 1989b, 1995) geliştirerek uygulamıştır. Biçembilim sadece yazarın ve metnin biçimini değil aynı zamanda okuyucunun bakış açısından yazınsal metni, okuyucunun yazınsal metinden ne anladığını araştırır. Böylece, biçembilim, yazar-okuyucu ikili-si arasındaki sözel iletişimin niteliğini, okuyucunun bir yazınsal metindeki biçimi ve şiirsel etkiyi nasıl çözdüğünü, okuyucunun yazınsal metne karşı olan tutumunu belirler.

Burada akla şöyle bir sorunun takılması olasıdır: Yazınsal dil kullanımının söylem biçembilimi tarafından incelenmesinin dilbilim ve yazın araştırmalarına ne tür bir katkısı olabilir? Bu sorunun yanıtının şöyle verebiliriz: Yazınsal dil *sözcük, sözcük öbeği, tümcecik* ve *tümce* vb. dilbilim yapılarını kullanarak kendine özgü yapılar oluşturur. Bu yapılar diğer dil kullanımlarından çok farklıdır. Kendilerine özgü sözcük seçimleri, sözdizimleri, tümce oluşumları, uzunlukları ve kurguları vardır. Ayrıca *eğretileme, benzetme* vb. gibi *söz sanatları* içerirler. Yazınsal dil sıradan gündelik dil kullanımlarından ya da bilimsel dil, gazete, mektup, konuşma dillerinden çok farklıdır ve çok özeldir ama yine de yazınsal dil yukarıda sözü edilen diğer dil kullanımlarından etkilenir, onları kendine temel alır ve onlarla yakından ilişkilidir. Çünkü (1) bütün dil kullanımları gibi yazınsal dil de dilin bütün öğelerinden yararlanır ama onları farklı bir şekilde düzenler ve dizer; (2) farklı dönemlerin ve farklı yazın akımlarının yazarları kendilerine özgü dil kullanımlarıyla anılırlar, sınıflandırılırlar ve incelenirler; (3) farklı yazınsal biçimlerin (kısa öykü, roman, şiir, tiyatro vb.) kendilerine özel birbirlerinden çok farklı dil kullanımları vardır.

Eleştirmenler yazınsal eserleri yüzeysel yapılarında bulunan dil kullanımlarından yola çıkarak inceleyip eleştirirler. Yazınsal metinlerin yorumlanması, söz konusu yüzeysel yapıları oluşturan tümcelerden başlar. Metnin anlaşılması peş peşe dizilen

tümcelerın anlaşılmasına bağlıdır. Bir önceki tümce bir sonraki tümcenin anlamına katkıda bulunur. Dolayısıyla da yazınsal bir metnin farklı yönleri (plan, kişiler, mekân, zaman, olayların zinciri ve düşünsel yapısı vb.) ancak dil kullanımının dilbilim yöntemleri aracılığıyla incelenmesi sayesinde anlaşılıp yorumlanabilir. Bu durum da dilbilim yöntemlerinin biçembilim ve yazın araştırmalarına olan katkısının kaçınılmaz olduğunu göstermektedir ve biçembilimi farklı biçemlerin dilbilimsel olarak incelenmesini ele alan bir bilim dalı hâline getirmektedir. Böylece biçembilim, dilbiliminin sözlükbilim ve dilbilgisi (biçimbirim ve sözdizimi) alanlarının dil inceleme yöntemlerinden yararlanarak yazınsal bir metni betimler ve onu aynı türden başka metinlerle karşılaştırır, aralarındaki benzerlik ve farklılıkları saptar.

Bir yazınsal metnin biçeminin betimlenmesi aynı zamanda o metnin bağlamıyla, dilin içinde kullanıldığı ortamın koşullarıyla yakından ilişkilidir. Yazarların ve eserlerinin biçemleri bağlam ve ortamlara göre farklılıklar gösterirler. Biçembilim bu bağlam ve ortamı ya da doğrudan doğruya yazarın dil seçimlerini inceleyebilir. Örneğin, bazı yazarlar eserlerinde *eylem* bildiren sözcüklerden ziyade *somut* ve *soyut ad* bildiren sözcükleri sıklıkla kullanabilirler. Bu tür yazarların *ad ağırlıklı* biçemlerinin olduğu söylenebilir. Öte yandan, bazı yazarlar ise eserlerinde adlardan ziyade *eylem* bildiren sözcükleri sıklıkla kullanırlar. Bu tür yazarların ise *eylem ağırlıklı* biçemlerinin olduğu söylenebilir. (Wells, 1960: 213-215) Eylemlerin yazınsal metinlerdeki önemi konusunda Özünlü, şunları söylemektedir:

“Geleneksel dilbilgisinde ‘bir iş, bir oluş ve bir hareket bildiren sözcükler’ olarak tanımlanan fiillerin çağdaş dilbilimde daha başka boyutlarla incelenerek, durum ve hareket bildirdikleri, fiziksel eylemler, söylemler, ruhbilimsel durum ve eylemler ve çeşitli algılayımlar belirttikleri saptanmıştır. Fiillerin dilbilgisi bakımından geçişli ve geçişsiz oluşları da yazın yorumlamalarını etkilemektedir.” (Özünlü, 1997: 174)

Kimi zaman yazarların biçemlerinde sözcüklerin sözlük anlamlarıyla yananamları arasındaki ilişkiler önem kazanabilir. Sözlük anlamları tarafsız anlamlardır, oysa yananamlar simgeseldir, kişiseldir, yazarın özel eğilimlerini ve iç dünyalarını

yansıtır. Bu tür ifade tarzına sahip olan bir yazarın biçemini inceleyen biçembilim de doğal olarak anlambilimin yöntemlerinden yararlanacaktır. (Turner, 1973: 25-28) Lodge, özetle biçemi şöyle tanımlamaktadır: Biçem yazarın etkin bir iletişim kurmak için başvurduğu bir araçtır ve biçemi incelemenin bir yolu da yazarın dil kullanımlarından onun düşünsel dünyasına, amaçlarına ulaşmaya çalışmaktır. Bunu gerçekleştirmek için okuyucunun tepkilerini de incelemek gerekmektedir. (1966: 58-61) Özünlülük biçem açısından tümceler *düz, soru, ünlem, karşılaştırmalı, dolaylı* ve *art gönderimsel* olma özelliklerine sahip olduklarını, yazarların dillerinin olağan dil kullanımlarının dışında kalan olağan dışı sapmalar açısından incelenmeleri gerektiğini belirtmektedir. (1979: 5-10) Özünlülük, sözbilim açısından yazınsal yapıtların 4 ölçüte göre incelendiğini belirtmektedir. Aslında söz sanatları olan bu ölçütler; *koşutluk, yineleme, önceleme* ve *sapma*dır. Yine Özünlülük'e göre yazınsal yapıtlar ile sözbilim, biçem ve biçembilim arasındaki ilişkiler şöyle özetlenebilir:

“Sözbilim, yazınsal yapıtların yapılarında kullanılan dilin ve kurgu yapılarının her şeyden önce ... günlük dil kullanımlarından ayrılık gösterdiğini belirlemiş, daha sonra da bunların çeşitlerini sıralamıştır. Yazınsal yapıtlara yazınsallık değerini bir bakıma bu 4 ana ölçütte toplanan işte bu yapı taslağı ve söz sanatları veriyordu. Yukarıda değinilen 4 genel ölçüt 2 bölümde toplanabilir: (1) Yapı ölçütleri: Kurgu ve dil kullanımı bakımından koşutluk ve yineleme, (2) anlatım ölçütleri: Anlam ve duygu açısından önceleme ve sapma.” (Özünlülük, 1990: 85)

Yazınsal Metinlerde İşlevsellik Olgusu

Kısa öyküler de yazınsal ve kurmaca metinlerdir. Sanatsal değerleri vardır. Kısa öyküler yazarlarıyla okuyucuları arasında bir iletişim aracı oluşturan söylemlerdir. İşlevseldirler. Burada *işlevsellik* kavramına hem genel olarak hem de kısa öykü açısından kısaca değinmek yerinde olacaktır. Halliday işlevselliği iki farklı bakış açısından ele alarak açıklamaktadır: (1971: 330-335)

1. Dilbilgisel işlev (sözdizimsel): *Özne, nesne, eylem* ya da *öznelik-yüklemlik* ilişkilerindeki, tümcelerdeki ve paragraflardaki *anlam odaklarına* işaret eder.

2. Dilin bütününlün işlevleri: Dilin daha önce de sözü edilen *düşünsel*, *kişilerarası* ve *metinsel* işlevlerine işaret eder. Dilin *düşünsel işlevi*, içeriğin ifade ediliş biçimleriyle; *kişilerarası işlevi*, yazarın ya da konuşmacının yorumlarını, düşüncelerini ve değerlendirmelerini okuyucu ya da dinleyiciye, onunla metin ya da konuşma aracılığıyla kurduğu iletişim esnasında aktarmasıyla; *metinsel işlev* ise metnin ya da konuşmanın oluşturulmasıyla ilgilidir. Metinsel işlev, öznelik-yüklemlik kavramlarını, okuyucunun dikkatinin öykünün belirli yerlerinde nasıl odaklandığını, metnin izleğini, öyküdeki bilgiselliği, öykü içinde eski ve yeni bilgilerin nasıl verildiğini kapsar. Kısacası metnin dokusuyla, metni oluşturan öğelerin birbirleriyle bağdaşıklık ve bağlaşıklık ilişkileri içinde olmasıyla ilgilidir.

İşte kısa öyküde hem dilbilgisel işlev hem de dilin bütününlün işlevleri her an karşımıza çıkmaktadır. Kısa öykülerde eylemlerle belirtilen *süreçler*, süreçlerden, olaylardan etkilenen *başkişiler* ve *yardımcı kişiler* ve de *zaman* ve mekân gibi çevresel etkenler vardır. *Süreçler*, *kişiler* ve *çevresel etkenler* kısa öyküleri çok genel olarak oluşturan bileşenlerdir. İşte kısa öykülerin bu işlevsel bileşenleriyle yine kısa öykülerin tümcelerini oluşturan dilbilgisinin işlevsel öğeleri birbirlerine koşut olarak öykülerin içinde şu şekilde ortaya çıkarlar:

a) Süreçler tümcelerdeki eylem bildiren sözcüklerle belirtilir. Zaman ve kip bildiren yardımcı sözcük ve çekim ekleriyle desteklenir.

b) Kişiler adlar ve adlarla belirtilir.

c) Çevresel etkenler yer, zaman ve durum bildiren belirteçlerle ifade edilir.

Kısa Öyküde İşlevsel ve Dilbilgisel Bileşenler

Yine görüldüğü üzere dilbilgisinin işlevsel bileşenleriyle kısa öykülerin işlevsel bileşenleri birbirlerine koşut olarak aynı anda öykülerin içinde kullanılır ve onların biçimini oluşturur. Sonuç olarak da biçimbilim, dilbiliminin dil kullanımı yöntemlerini kullanarak kendi yöntemlerini geliştirir ve kısa öykünün biçimini tanımlama yoluna gider. Öte yandan, bir kısa öykünün oluşumunu etkileyen ve aşamalı olarak bir araya gelen bileşenleri

ve öyküde oluşturdukları düzlemleri Haynes, sırasıyla şu şekilde açıklamaktadır: (1989a: 4-7)

1. Düşünsel düzlem: Yazarın deneyim ve birikimleriyle belirlenir. Okuyucu ya da araştırmacı öyküdeki olayları ve durumları yazarın eğilimleri açısından sınıflandırır ve değerlendirir.

2. Durum bağlamı ve düzlemi: Öyküde yer alan olayların etkilendiği çevre ve durum faktörlerini içerir. Bu faktörler iki türdür:

a) Öykünün oluşturulmasına neden olan öykü dışı faktörler.

b) Öykünün içindeki olayların ortaya çıkmasına neden olan ve onların gidişini etkileyen durumsal faktörler. Bunlar; konu, mekân, kişilerin toplumsal ve birbirleriyle olan ilişkileri, birbirlerine karşı olan tutumları, öykü içinde birbirleriyle sürdürdükleri iletişimin niteliği ve biçimiyle (mektup, karşılıklı konuşma vb.) ilgili faktörlerdir.

3. Söylem düzlemi: Öykünün konusunun işlenişiyle ilgili olarak fikirlerin aktarılmasını içerir. Bu fikir alışverişi kısa öyküde iki şekilde ortaya çıkar:

a) Yazar ile okuyucu arasındaki iletişimi sağlayan *söylem* (öykünün kendisi).

b) Öykü kişileri arasındaki iletişimini sağlayan *sözylem ilişkileri*. Bu tür ilişkiler anlamların öykü içindeki *sürekliliğini* ve *çizgiselliğini* sağlarlar.

4. Biçim düzlemi: Söylemi sürdüren sözcük, sözcük öbeği ve tümcelerden oluşan dilbilgisi yapılarının yazar tarafından öykünün söylemini sürdürmek amacıyla seçilmesi ve kullanılması. Bu düzlemde tümceciklerin incelenmesi öncelik kazanır çünkü karmaşık tümceler ana ve yantümceciklerden oluşur. Sözcük ve sözcük öbekleri ise doğrudan doğruya tümcecikleri oluşturan öğelerdir. Tümceciklerin parçalarıdır.

Kısaca özetlemek gerekirse, yapısalcı yazın eleştirisi, gösteren ve gösterilenden oluşan gösterge kavramını çağdaş dil çalışmalarına ilk kez getiren ve betimleyici ve yapısalcı dilbilimini başlatan Fransız dilci Saussure'ün dil inceleme yöntemlerinden büyük ölçüde etkilenmiştir. Yapısalcı yaklaşım dizgesel bir bütünün birbirine bağlı parçalardan oluşan düzenli ve aşamalı bir topluluk olduğunu kabul etmektedir. Dilin kendisi böyle bir bütündür ve dili incelemenin ve betimlemenin çok özel yöntemleri vardır. İşte bu yöntemler aynı zamanda dilin farklı ortamlarda üretilen çeşitli

kullanımlarını incelemek ve betimlemek için kullanılır ve kullanılmaktadır. Yazınsal metinler bu dil kullanımlarından sadece biridir ve sanatsal değerlere sahiptirler. Bu tür metinleri oluşturan sözcükler, sözcük öbekleri, tümcecikler ve tümceler çok özel anlamlar taşırlar ve aşamalı olarak birbirlerinin anlamlarına katkıda bulunurlar. Chomsky ile başlayan yeni dilbilim akımında dil kullanımından yola çıkılarak konuşan ya da yazan kişinin davranışı, ruhsal durumu, birikimleri, eğitimi ve eğilimleriyle ilgili ipuçları ve değerlendirmelere ulaşılmaya başlandı. Ayrıca dil kullanımının durumsal bağlamının saptanıp incelenmesi ayrı bir önem kazandı, çünkü *durum bağlamı* dil kullanımını büyük ölçüde etkiliyordu. Bu arada dilin yazın alanında kullanılış biçimlerini, bu biçimleri oluşturan yazarların eğilim ve düşünsel dünyalarını, durumsal bağlamlarını ve bu biçimlerde hangi dil özelliklerinin kullanıldığını inceleyen bir bilim dalı ortaya çıktı. *Biçembilim* adındaki bu bilim dalı dilbilim ve yazın araştırmalarından ayrı olarak, ancak her iki alanın yöntemlerini birleştirerek gelişti. Aslında biçembilimin temelinde klasik sözbilim ve teknikleri yatıyordu. Ancak biçembilim 20. yüzyılda önce biçimci daha sonra da işlevsel olma özelliklerini kazandı. Son on yıl içindeyse biçembilimde bu özelliklere ek olarak söylem önem kazandı. Bu son yaklaşımda okuyucunun yazınsal metinlerden ne anladığından yola çıkılarak yeni yöntemler geliştirildi. Okuyucunun yazınsal metne karşı olan tutumu, onun yazınsal etkiyi ve biçemi nasıl çözdüğü araştırılmaya başlandı. Böylece söylem biçembilimi ortaya çıktı. Söylem biçembiliminde Halliday ve Haynes gibi dilbilimciler etkin oldular.

Türk kısa öykü diline dilbilim ve biçembilim açılarından yaklaşan bu çalışma Türk kısa öykü tarihçesini, Türkiye'deki kısa öykü akımlarını araştıran ve Türk öykücülerini tanıtan, onları sınıflayan bir antoloji değildir. Bu araştırma, kısa öykü kuramını ve dünyadaki gelişimini de enine boyuna irdelememektedir. Kısa öykü kuramından sınırlı bir ölçüde yararlanarak, Türk kısa öykü dilinin, metin çalışmalarını çerçevesinde ve dilbilim, biçembilim ile yazın eleştirisi ışığında, dizgesel analizine giriş yapmayı amaçlayan bir çalışmadır ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm kısa öykünün genel özelliklerini, kısa tarihçesini, romandan farkını, türlerini, yapısını ve biçembilimle olan ilişkisini ele almaktadır. İkinci bölümde ise, kısa öyküde metinsellik olgusunun işleyişi, kısa öykü dilinde göstergeler,

Sözcükler	Sözcük öbekleri
Aç Yoksulluk Kıtlık Açlık	Karnına doldurulmuş olmak Muhtaçların acıları Kıtlık yılları

- Yemeklerin tadını (uzun süre açlık ve yoksulluk çeken insanların bakış açısından) yansıtan sözcük ve sözcük öbekleri:

Sözcükler	Sözcük öbekleri
Tatlı Kaymak Baklava Ağız tadı	Tatlı bir kayış Tatlı kabağı Kaymaklı baklava

- Çaresizlik ve ölümü yansıtan, çağrıştıran sözcük ve sözcük öbekleri.

Morardı ...boşluğa uçtu

Devrildi ...uçar gibi oldu

Cinayet ...veda etti

Ölüm ...taşlığını duydu

Ölümlü ...berraklığını kaybetti

Kadavra Sessiz sedasız, içi yemek dolu kadavra sarılığı ile

ii) Gürpınar'ın öykü kahramanının ölümünü hazırlayan toplumsal nedenlerin, kahramanın kişisel duygularını temel olarak anlattığı paragrafın içerik yapısını yansıtan tümce yapılarının sınıflandırılması:

1. tümce: İstanbul'da yoksulluğu anlatan ve *ki* bağlacı ile bağlanan bir bileşik tümce.

2-3. tümceler: Öykü kahramanının kendini sorguladığı uzun soru tümceleri.

4-10. tümceler: Öykü kahramanının kendini sorguladığı ve düşünme sürecinin akıcılığına koşut olan kısa tümceler.

11. tümce: Ölümün başlangıcını yansıtan basit tümce

12-18. tümceler: Trajik-komik ölümü anlatan ve ölümün akıcılığını yansıtan kısa, basit (12, 13, 18) ve bileşik tümceler.

19. tümce: Ölümün biçimini tasvir eden basit tümce

20. tümce: Yargı yansıtan sonuç tümcesi.

iii) Paragrafta 3. ve 20. tümceler hariç hepsi eylem tümcesidir. 14 di'li geçmiş, 3 geçmişte süreklilik gösteren, 3 miş'li geçmiş zaman olmak üzere 20 adet yüklem bulunmaktadır.

Semih'in öyküsünden alınan Örnek 5 ve 6'ya bakıldığında gülmece öyküde bu kez çok daha farklı bir dil kullanımı görülmektedir:

i) Sözcük ve sözcük öbeklerinin paragraflarda değinilen konulara uygun olarak sınıflandırılması: Öyküde “yazar” ve “cihaz” bir ikili karşıtlık olarak ortaya çıkmakta ve zaman zaman cihaz kişileştirilmekte, okuyucunun ilgisi de bazen “cihaz”ın kendisi üzerinde, bazen de cihaz-yazar ikilisinin ilişkisi üzerinde odaklanmaktadır. Örnek 5'te 4 kez *cihaz* sözcüğü yinelenirken, sözcük öbeği olarak sadece cihazla ilgili görünen *mıknatıslı cisim* dikkati çekmektedir. Öte yandan, Örnek 6'da cihaz sözcüğü 2 kez yinelenmektedir. Cihazı ve yazarla olan ilişkisini yansıtan söz, zaman ve durum bildiren belirteçlerle ifade edilir ve sözcük öbekleri şöyle sıralanabilir:

Sözcükler Sözcük öbekleri

Garantili	...yanıp sönüyor
Düğmeler	Tekme yumruk giriş(mek)
Işıklar	...esash bir darbe...
Renkler	
Lambalar	
Cihaz/dürzü	
Basmak	
Bozulmak	
Yanmak	

Yazarın duygularını *hayret, yoksa, eyvah* gibi sözcükler, biçimini ise *yanıp sönüyor, çalışacaksan çalış, tekme yumruk, durmadan konuşuyorum* gibi sözcük öbekleri yansıtmaktadır.

ii) Semih'in öyküsüne içerik yapısını yansıtan tümcelerin sınıflandırılması açısından bakıldığında sadece basit tümcelerin kullanıldığı ve yazarın o andaki duygularını yansıttığı görülmektedir. Düşünce akışını vurgulayan tamamlanmamış tümceler de (Örnek 6: 6, 10. tümceler) ayrıca dikkati çekmektedir.

iii) Örnek 4 ve 5'te görüldüğü üzere yazar zaman açısından, di'li geçmiş zaman, geniş zaman ve şimdiki zamanda süreklilik arasında gidip gelmektedir:

ÖRNEK 4:

- 1-3. tümceler: Di'li geçmiş zaman
- 4. tümce: Şimdiki zamanda süreklilik
- 5-7. tümceler: Geniş zaman

ÖRNEK 5:

- 1. tümce: Di'li geçmiş zaman
- 2. tümce: Geniş zaman
- 3-4. tümceler: Şimdiki zamanda süreklilik
- 5-7. tümceler: Di'li geçmiş zaman
- 8-10. tümceler: Şimdiki zamanda süreklilik

d) Yazınsal metnin anlatım ortamı ve biçem arasındaki etkileşim söz konusu olunca, anlatım ortamının neden olduğu kısıtlamalar özellikle öykü ve şiirde büyük önem taşımaktadır. Çünkü her iki durumda da kısalık ön şart olduğu ve uzunluk da bir kısıtlama olduğu için, az sözcükle çok “şey” anlatma, ekonomik bir dil kullanma gerekliliği ortaya çıkmaktadır. İşte bu nedenle de yazınsal metinlerin, yazarın kullandığı sözcüklerin yoğunluğu açısından ele alınması yararlı olacaktır: Bu durum, özellikle, Semih'in öyküsünde bir hayli belirgindir. Örnek 6'da görüldüğü üzere, yazar yer yer derin yapılarında geniş anlamlar bulunan ve eksik bırakılmış tümce kullanımına yer vermektedir. Bu durumun daha iyi anlaşılmasını sağlamak için, Örnek 6'da 6-10 tümceleri daha geniş bir anlatımla şu şekilde yeniden yazmak yerinde olacaktır.

(6) Ona tekme(yle) yumruk(la) giriştim (ve) esaslı bir darbe daha (indirdim) ve (ona) “(bana bak) düzrü çalışacaksan çalış, yoksa (fena yaparım dedim.) (7) (Çok) hayret (ettim doğrusu) söylediklerimi (aynen) yazdı. (8) Demek (ki) hiç ara vermeden konuşmam gerekiyor(muş onunla). (9) Bunun için (hiç) durmadan konuşuyorum (bu cihazla). (10) Taa sesim kısıllana dek (konuştum, konuştum).

Gürpınar ise, “İmrenilecek Bir Ölüm” adlı öyküsünde, uzun tümcelerde, yoğun anlam içeriği bulunan, birden fazla anlam